

КЛАСИФІКАЦІЇ МОНІТОРИНГУ В ОСВІТІ

У статті розглянуто класифікації моніторингу в освітній галузі з позицій різних науковців. Визначено взаємозалежність освітнього і педагогічного моніторингів. Проаналізовано стан запровадження видів моніторингу у національній системі освіти.

Ключові слова: моніторинг, освітній моніторинг, педагогічний моніторинг, види моніторингу, типи моніторингу, рівні моніторингу.

В статье рассмотрены классификации мониторинга в образовательной сфере с позиций разных ученых. Определена взаимозависимость образовательного и педагогического мониторингов. Проанализировано состояние внедрения видов мониторинга в национальной системе образования.

Ключевые слова: мониторинг, образовательный мониторинг, педагогический мониторинг, виды мониторинга, типы мониторинга, уровни мониторинга.

The article deals with the classification of monitoring in the sphere of education from the point of view of different scientists. Interdependence is determined educational and pedagogical monitoring. The state of introduction of types of monitoring is analysed in the national system of education.

Key words: monitoring, educational monitoring, pedagogical monitoring, kinds of monitoring, types of monitoring, levels of monitoring.

Постановка проблеми. В умовах реформування сучасної освіти важливого значення набуває проблема підготовки високоосвіченого фахівця. Тому актуальним залишається питання підвищення якості освіти. Основою для цього можуть слугувати моніторингові дослідження, які нині стають більш поширеними. На сьогодні в Україні не досить дослідженим залишається поняття моніторингу в освітній галузі, немає однозначної інтерпретації самого терміна «моніторинг», проте існує безліч його класифікацій. Саме тому феномен моніторингу, його види і типи потребують всебічного, ґрунтовного вивчення. Важливо з'ясувати, який саме вид моніторингу доцільно проводити в освітньому закладі та визначитися з основними вимогами до його проведення.

Аналіз актуальних досліджень. У 90-х рр. минулого століття на пострадянських теренах в освітній сфері з'явилися дослідження проблеми моніторингу (В. Беспалько, В. Кальней, А. Майоров, С. Шишов). Класифікацію моніторингу за певною основою запро-

понував О. Майоров. Види моніторингу в освіті розглядали С. Шишов, В. Кальней, А. Белкін, Т. Лукіна та ін. Типи моніторингу визначила Т. Лукіна. Рівні його проведення розглянули О. Ляшенко і Т. Лукіна.

Мета статті – розглянути і проаналізувати існуючі класифікації моніторингу в освіті у науковій літературі, стан запровадження різних видів моніторингу на теренах національної освіти.

Виклад основного матеріалу. У постанові Верховної Ради України «Про стан, напрями реформування й фінансування освіти в Україні» від 21.06.2001 р. йдеться про запровадження моніторингу ефективного реформування освіти щодо подальшого вдосконалення змісту та форм її організації [1]. Моніторинг у системі української освіти є досить новим і маловивченим феноменом. Запровадження моніторингових досліджень в освітньому просторі нашої держави перебуває на етапі свого становлення. Часто освітнім моніторингом вважають оцінювання знань учнів (студентів) з окремих навчальних дисциплін, ототожнюють поняття «моніторинг» і «діагностика», «моніторинг» і «зовнішнє незалежне оцінювання», розглядають моніторинг як синонім поняття «вивчення». Аналіз наукової педагогічної літератури довів, що більшість дослідників цього феномена вважають моніторинг довготривалим спостереженням за певним процесом в освіті і його контроль (А. Белкін, А. Кузнецов, О. Локшина, О. Майоров, А. Орлов, С. Сіліна та ін.). Г. Єльнікова, В. Репкін, Г. Репкіна, Є. Заїка наголошують на регулюючій функції моніторингу. Отже, метою моніторингового дослідження є виявлення існуючого стану й удосконалення якості освіти в цілому чи якості її окремих компонентів (знань учнів (студентів); освітніх послуг, що надаються навчальними закладами; освіченості випускників та ін.) для своєчасного підсилення слабких ланок і ефективнішого управління освітнім процесом. Отже, це поняття є досить об'ємним і містить багато інших самостійних понять, маючи при цьому свої особливості, відмінні від традиційних форм контролю й оцінювання. Кожне моніторингове дослідження, незважаючи на цілі його проведення, спрямоване на досягнення глобальної мети – удосконалення якості освіти.

Повна картина якості освіти залежить від багатьох складових, які досліджуються різними видами моніторингу.

Найбільш розгорнуту класифікацію моніторинрів розробив російський науковець О. Майоров. Вид моніторингу, на його думку, залежить від покладеної в класифікацію основи. Дослідник розрізняє такі основи [4]:

- сфера використання (соціологія, екологія, політика, медицина, освіта тощо);
- способи, які використовуються для проведення моніторингу (медичний, інструментальний, соціологічний, педагогічний, психологічний тощо);
- цілі експертизи (діагностичний, проблемний, інформаційний, базовий, порівняльний тощо);
- рівні управління (шкільний, обласний, районний, федеральний тощо);
- способи збору інформації (описання об'єкта моніторингу: без проведених вимірювань; з використанням фізичних вимірювань; відносно розроблених та загальноприйнятих критеріїв; з використанням вимірювань, здійснених опосередковано, із застосуванням технологій наукового дослідження тощо);
- час реалізації моніторингових досліджень;
- способи поширення інформації;
- тип ефективності освітньої сфери (моніторинг соціальної сфери, моніторинг навчальної сфери).

У одній зі своїх праць О. Майоров приділяє особливу увагу інформаційному моніторингу, що полягає в зборі, накопиченні та систематизації, а іноді й поширенні інформації, але не передбачає проведення спеціального обстеження на етапі збору інформації [5].

С. Шишов та В. Кальней розробили таку класифікацію систем моніторингу [10]:

- за масштабами цілей освіти (стратегічний, тактичний, оперативний);
- за етапами навчання (вхідний або відбірний, навчальний або проміжний, вихідний або підсумковий);
- за часовою залежністю (ретроспективний, попереджувальний або випереджальний, поточний);
- за частотою процедур (пайовий, періодичний, систематичний);
- за охопленням об'єкта спостереження (локальний, вибірковий, безперервний);
- за організаційними формами (індивідуальний, груповий, фронтальний);
- за формами об'єкт-суб'єктних відносин (зовнішній або соціальний, взаємоконтроль або самоаналіз);
- за використаним інструментарієм (стандартизований, нестандартизований, матричний).

Окремо дослідники розглядають педагогічний моніторинг. Так, Л. Качалова вважає його тривалим спостереженням за процесом інтеграції психолого-педагогічних знань в усіх його станах і виявах, співвіднесенням одержаної інформації із заданим еталоном і прогнозуванням на цій підставі нового технологічного забезпечення цього процесу [3].

А. Белкін виокремлює такі види педагогічного моніторингу [2]:

– дидактичний – спостереження за різними аспектами навчально-освітнього процесу;

– виховний – спостереження за різними аспектами виховного освітнього процесу;

– управлінський – спостереження за характером взаємодії на різних управлінських рівнях в системах: керівник – педагогічний колектив – колектив батьків, керівник – внутрішнє середовище, учитель – учень, учитель – сім'я;

– соціально-психологічний – спостереження за системою колективно-групових, особистісних стосунків, за характером психологічної атмосфери груп.

На думку Т. Лукіної, цілком закономірним є виокремлення дидактичного, виховного та освітнього моніторингів як підвидів педагогічного, оскільки педагогіка – це наука про навчання, виховання й освіту [6, с. 42]. Проте, дослідниця вважає недоцільним «жорсткий поділ освітнього моніторингу за різними видами». Це пояснюється:

– відкритістю освітньої системи, а отже і залежністю результатів її розвитку від багатьох чинників, що не завжди належать до самої системи освіти;

– необхідністю отримання різноманітної інформації для вироблення освітньої політики та прийняття рішень органами державного управління освітою або іншими владними структурами;

– використанням у процесі формування особистості випускника навчального закладу знань і методик, що властиві іншим наукам (психології, соціології, фізіології тощо) [6, с. 41].

Для досягнення означених цілей проводяться дослідження психологічних особливостей, соціальних умов життя всіх учасників освітнього процесу (школярів та їхніх родин, учителів), стану фізичного та морального здоров'я дітей, рівня економічного розвитку суспільства й окремого регіону, а також інших об'єктів. Т. Лукіна зазначає, що не всі види моніторингу активно застосовуються на практиці, але можна сподіватися, що з часом вони реалізуються, оскільки стратегічне планування в освітній сфері та стійкий розвиток систе-

ми освіти потребуватиме потужного інформаційного забезпечення для реалізації цих напрямів діяльності [6, с. 41]. Автор пропонує відносити освітні моніторинги до одного з двох типів. Зовнішній, що здійснюється спеціальними установами (центрами моніторингу, соціологічних досліджень). Внутрішній проводиться для потреб самої установи, коли не всі результати моніторингу можуть бути оприлюднені.

Т. Лукіна вважає, що основою для класифікації видів моніторингу якості освіти можна обрати засоби, що їх використовують для проведення моніторингу. Це дає змогу виокремити такі види моніторингу в освіті: педагогічний, соціологічний, психологічний, медичний, економічний, демографічний. Кожен з цих видів моніторингу має свій об'єкт вивчення і передбачає використання не лише загальних, а й специфічних методів дослідження [6, с. 42].

За класифікацією, що ґрунтується на ієрархії систем управління, виокремлюють такі види моніторингу [6, с.44 – 45]:

- шкільний (або внутрішньошкільний);
- районний, обласний (регіональний);
- національний (федеральний або загальнодержавний);
- міжнародний.

Зазначені види моніторингу мають суттєві відмінності не лише в меті й завданнях, технології їх організації та проведення, а також у поданні та поширенні результатів досліджень, способів прийняття й реалізації державно-управлінських рішень на підставі вивчення отриманої інформації [6, с. 45].

Д. Уїлмс розрізняє види моніторингу за цілями їх проведення [9]:

- моніторинг узгодження управління, метою якого є доведення того, що реальне забезпечення освіти відповідає певним стандартам;
- діагностичний моніторинг, метою якого є визначення успішності учнів з окремих предметів навчального плану;
- моніторинг діяльності – це такий тип моніторингу, за якого вимірювання та порівняння здійснюються на основі стандарту чи норми.

О. Ляшенко розглядає систему моніторингу освіти за об'єктами оцінювання на таких рівнях її функціонування:

- індивідуальному рівні самооцінки учнями й студентами якості своєї загальноосвітньої та професійної підготовки, суспільної, професійної і життєвої компетентності, досвіду оволодіння алгоритміч-

ними й евристичними способами діяльності, навичками критичного мислення тощо;

– локальному рівні оцінювання навчальним закладом учасників навчально-виховного процесу щодо якості освіти, досягнення ними поставленої мети в опануванні вимог державного стандарту відповідного рівня освіти, коригування стратегії розвитку за соціальними, педагогічними, економічними та іншими показниками;

– муніципальному рівні оцінювання місцевими органами управління суб'єктів освітньої діяльності;

– регіональному рівні оцінювання ефективності функціонування місцевої системи освіти, зокрема підпорядкованих органів управління, забезпечення ними державної освітньої політики в регіоні, вибіркове вивчення ефективності роботи окремих навчальних закладів і органів управління, вдосконалення мережі навчальних закладів на підставі аналізу одержаних даних;

– державному рівні акцентованого й узагальненого оцінювання якості функціонування національної системи освіти та порівняння її показників з міжнародними індикаторами й системами, забезпечення єдиної методології державної атестації випускників навчальних закладів, аналіз і порівняння стану реалізації державної освітньої політики в різних регіонах України [6, с. 22].

Нині в українському освітньому просторі проводяться моніторингові дослідження з проблем якості національної освіти на всіх рівнях. Важливий внесок у цьому контексті зробив відділ соціологічних досліджень та моніторингу якості загальної середньої освіти (ЗСО) (раніше відділ моніторингу якості загальноосвітньої підготовки учнів) Науково-методичного центру середньої освіти Міністерства освіти і науки України, який, починаючи від 1998 р., започаткував вітчизняні моніторингові дослідження стану загальної середньої освіти та різних проблем, що виникають у ній та системі державного управління ЗСО [6, с. 61 – 62]. В інституті інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України створено відділення моніторингових досліджень освітньої галузі. Основним завданням діяльності відділення є проведення моніторингових досліджень в освітній галузі, зокрема за педагогічним, науково-методичним, соціальним та економічним компонентами [7].

Центр моніторингу столичної освіти досліджує стан функціонування системи освіти міста Києва, її ефективність і якість. Місія центру полягає у:

- віддзеркаленні реальних освітніх процесів у місті Києві;
- побудові моделей майбутнього стану системи столичної освіти, шляхів її успішного розвитку;
- сприянні вирішенню практичних завдань:
- 1) керівним органам – у прийнятті виважених управлінських рішень, спрямованих на підвищення якості функціонування освіти;
- 2) педагогам – в об'єктивному незалежному оцінюванні рівня навчальних досягнень учнів;
- 3) психологам і соціальним педагогам – у професійному дослідженні стану освітніх процесів;
- 4) батькам – в орієнтації під час вибору напрямку розвитку дитини;
- 5) учням – у формуванні вміння самооцінювання, профорієнтації.

Результати досліджень, що проводять фахівці центру моніторингу столичної освіти, дають можливість отримати об'єктивну і достовірну інформацію про функціонування системи освіти на рівні міста, району, а також про різноманітні аспекти діяльності кожного конкретного навчального закладу, класу, учня [8].

Також в Україні створено регіональні центри моніторингу в обласних центрах і відділи моніторингу у багатьох вищих навчальних закладах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У науковій літературі даються різні класифікації видів моніторингу в освіті. Всі вони мають право на існування, тому що будуються на певних основах, спрямовані на досягнення конкретних цілей та об'єднані спільною метою – удосконалення освітніх послуг і підвищення якості освіти.

У подальших наукових дослідженнях планується теоретично розробити й обґрунтувати модель регіонального моніторингу якості науково-дослідницької діяльності магістрантів педагогічних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Верховної Ради України «Про стан, напрями реформування й фінансування освіти в Україні» від 21.06.2001 р.
2. *Белкин А.С.* Основы педагогических технологий: Краткий толковый словарь. Екатеринбург, 1995. – С. 450.
3. *Качалова Л.П.* Педагогический мониторинг: Процессы интеграции психолого-педагогических знаний будущего учителя // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – №6. – С. 31 – 34.

4. *Майоров А.Н.* Мониторинг в образовании. СПб.: Образование . Культура, 1998. – 344 с.
5. *Майоров А.Н.* Мониторинг как практическая система. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mto.ru/children/monitoring/system.html>.
6. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи: Посібник / За заг. ред. О.І. Локшиної К.: К.І.С., 2004. – 128 с.
7. Відділення моніторингових досліджень освітньої галузі Інституту інформаційних технологій і змісту освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iitzo.gov.ua/monitoring_v_osviti.html
8. Центр моніторингу столичної освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.monitoring.in.ua>
9. *Уилмс Д.* Системы мониторинга и модель «Вход-выход» // Директор школы, 1995. – №1. – С. 36 – 43.
10. *Шишов С.Е., Кальней В.А.* Школа: мониторинг качества образования. М.: Пед. Общество России, 2000. – 316 с.